

**“Statistika xəbərləri” elmi-praktik
jurnalının redaksiya heyəti**

Baş redaktor

Sakit YAQUBOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Redaksiya heyəti:

Ziyad SƏMƏDZADƏ

iqtisad elmləri doktoru, professor
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü

Şahin SADIQOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Ədalət MURADOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Vahid NOVRUZOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Nazim İMANOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Süleyman QASIMOV

iqtisad elmləri doktoru, professor

Tahir BUDAQOV

tibb üzrə fəlsəfə doktoru

Azər ƏMİRASLANOV

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Mehman TAĞIYEV

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Saleh MÖVLAMOV

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru

Aleksey PONOMARENKO

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent (Rusiya Federasiyası)

Roumen VESSELİNOV

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent (Amerika Birləşmiş Ştatları)

Alxan MANSUROV

məsul katib

**“Statistika xəbərləri” elmi-praktik jurnalının
rubrikaları**

Statistikanın inkişaf
strategiyası
və taktikası

Statistik təsnifatlar,
standartlar və
registrlər

Statistik müşahidə
metodları

Statistik məlumatların
toplanması, işlənməsi,
saxlanması və yayıl-
ması texnologiyası

İnformasiya şəbəkəsi,
məlumat bazası,
məlumat bankları

Statistik informasiya
sisteminin
təkmilləşdirilməsi

Milli Hesablar
Sistemi

Statistik tədqiqatlar

Statistika sahəsində
beynəlxalq əməkdaşlıq

Statistika:
xronika, informasiya

Bibliografiya:
yeni nəşrlər

Oxucuların rəy
və təklifləri

Statistika:
rəsmi sənədlər

Statistika:
metodoloji təminat
(metodoloji əlavələr)

Statistika:
faktlar və proqnozlar
(statistik əlavələr)

Оглавление

ЭКОНОМИКО-СТАТИСТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Ельшан Ибрагимов

Анализ и оценка показателей, характеризующих обеспечение устойчивого развития в Азербайджане..... 4

Фирдовси Фикретзаде

Оценка сравнительных преимуществ сельскохозяйственной продукции Азербайджана..... 13

Низами Гафаров

Региональные проблемы обеспечения социально-экономической безопасности на потребительском рынке Азербайджана..... 21

Аида Ибрагимова, Зарифа Нагиева

Роль малого и среднего бизнеса в экономике страны и применение выборочных обследований при ее оценке..... 30

Рза Аллахвердиев, Этибар Халилов

Социально-демографические последствия старения населения и критерии их измерения..... 39

Амрах Гараев

Налитические процедуры, используемые в аудите финансовой отчетности организаций..... 48

МЕТОДОЛОГИЯ

Парвиз Алиев

Регулирование международной торговли продовольственными и сельскохозяйственными продуктами: выявление экспортного потенциала Азербайджана по томатам..... 53

Шамхал Мамедов

Внешнеторговые связи Азербайджана и перспективы их развития..... 61

Мансура Джавадова

О развитии нефтепереработки и производства бензина в Азербайджане..... 70

Фамиль Нифтиев

Человеческий капитал: проблемы и перспективы..... 78

ПОКАЗАТЕЛИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ В 2022

ГОДУ

Макроэкономические показатели..... 85

Производство Валового Внутреннего Продукта..... 87

Капитальные вложения в основной капитал по финансовым источникам..... 87

Стоимость средств вложенных в основной капитал по отраслям экономики..... 88

Накопление продуктов растениеводства по всем категориям хозяйства..... 89

Структура по продуктам розничного товарооборота..... 89

Капитальные вложения в экономику..... 89

Доходы государственного бюджета..... 90

Расходы государственного бюджета..... 90

Грузооборот в транспортном секторе..... 91

Пассажиروоборот в транспортном секторе..... 91

Иностранные торговые показатели Азербайджана со странами партнёрами..... 92

Основные виды экспортируемых товаров..... 93

Основные виды импортируемых товаров..... 94

Правила предоставления статей..... 94

AZƏRBAYCANDA DAYANIQLI İNKİŞAFIN TƏMİN OLUNMASINI XARAKTERİZƏ EDƏN GÖSTƏRİCİLƏRİN TƏHLİLİ VƏ QİYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Elşən İbrahimov

Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin

“İqtisadiyyat” fakültəsinin dekani, iqtisad elmləri doktoru, dosent

AZ 1106, Bakı şəhəri, Nəcəf Nərimanov küçəsi 93

e-poçt: elwen.1977@mail.ru

Açar sözlər: dayanıqlı inkişaf, iqtisadi siyasət, kapital qoyuluşu, pul aqreqləri, dövlət büdcəsi.

Ключевые слова: устойчивое развитие, экономическая политика, капитальные вложения, денежные агрегаты, государственный бюджет.

Keywords: sustainable development, economic policy, capital investment, monetary aggregates, state budget.

Elşən İbrahimov

Azərbaycanda dayanıqlı inkişafın təmin olunmasını xarakterizə edən göstəricilərin təhlili və qiymətləndirilməsi

Xülasə

Məqalə qloballaşma və inteqrasiya proseslərilə xarakterizə olunan müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında davamlı inkişafın təmin olunmasını xarakterizə edən göstəricilərin təhlili və qiymətləndirilməsinin həyata keçirilməsinə həsr olunmuşdur. Aparılan məntiqi ümumiləşdirmə, sistemli yanaşma, müqayisəli və ekonometrik təhlil nəticəsində ölkə iqtisadiyyatının dayanıqlı inkişaf meyillərinin və perspektivlərinin müəyyən edilməsi öz növbəsində dövlətin iqtisadi siyasətindəki dəyişikliklərin elmi cəhətdən əsaslandırılmasına şərait yaratmaqla Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının müasir modelinin formalaşdırılması üçün əsas yaradıldığı göstərilmişdir. Məqalədə bu istiqamətdə iqtisadi göstəricilərin təhlili və qiymətləndirilməsi aparılaraq bir sıra təkliflər irəli sürülmüşdür. Qeyd edilmişdir ki, alınmış nəticələrdən, irəli sürülmüş tövsiyə və təkliflərdən Azərbaycan Respublikasında nəzəri və praktiki problemlərin həll olunmasında, o cümlədən dayanıqlı inkişafın təmin olunması istiqamətində proqramların hazırlanmasında istifadə edilə bilər.

Ельшан Ибрагимов

Анализ и оценка показателей, характеризующих обеспечение устойчивого развития в Азербайджане

Резюме

Статья посвящена анализу и оценке показателей, характеризующих обеспечение устойчивого развития Азербайджанской Республики в современную эпоху, характеризующуюся процессами глобализации и интеграции. В результате проведенного логического обобщения, системного подхода, сравнительного и эконометрического анализа показано, что определение устойчивых тенденций развития и перспектив экономики страны, в свою очередь, создает условия для научного обоснования изменений экономической политики государства и созданию основ для формирования современной модели социально-экономического развития Азербайджана. В статье анализируются и оцениваются экономические показатели в этом направлении и выдвигается ряд предложений. Было отмечено, что полученные результаты и предложенные рекомендации могут быть

использованы для решения теоретических и практических задач в Азербайджанской Республике, а также для подготовки программ, направленных на обеспечение устойчивого развития.

Elshen Ibrahimov

Analysis and evaluation of indicators characterizing the provision of sustainable development in Azerbaijan

Summary

The article is devoted to the analysis and evaluation of indicators characterizing the provision of sustainable development in the Republic of Azerbaijan in the modern era characterized by globalization and integration processes. As a result of the conducted logical generalization, systematic approach, comparative and econometric analysis, it was shown that the determination of sustainable development trends and prospects of the country's economy, in turn, created conditions for the scientific justification of changes in the state's economic policy, and created the basis for the formation of a modern model of socio-economic development of Azerbaijan. The article analyzes and evaluates the economic indicators in this direction and puts forward a number of proposals. It was noted that the obtained results, proposed recommendations and suggestions can be used to solve theoretical and practical problems in the Republic of Azerbaijan, as well as to prepare programs aimed at ensuring sustainable development.

Ədəbiyyat

1. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2 fevral 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. – Bakı, 2021
2. Nuriyev Ə.X. “Davamlı və tarazlı inkişaf” Bakı, 2017, 242s.
3. Həsənlı Y.H. Ekonometrikata giriş. Bakı, 2008, 236s.
4. Yadigarov T.A. Əməliyyatlar tədqiqi və ekonometrik məsələlərin MS Excel və Eviews proqram paketlərində həlli: nəzəriyyə və praktika. Bakı-2020. 352 səh.
5. Yadigarov T.A. “Gömrük statistikasını və müasir informasiya texnologiyaları”. (Monoqrafiya) Bakı, «Авропа» nəşriyyatı, 2020-520 səh.
6. Современные подходы к моделированию сложных социально-экономических систем: Монография / Под ред. В.С. Пономаренко, Т.С. Клебановой, Н.А. Кизима. – Х.: ФЛП Александрова К.М.; ИД «ИНЖЭК», 2011. – 280 с. (п. 3.2, с. 216-228).
7. С. Горохова: Стратегическое планирование обеспечения экономической безопасности Российской Федерации. Издательство: Кнорус, 2021 г., с. 210
8. www.azstat.org.
9. <https://www.cbar.az/page-188/credit-institutions>

Мəqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 13.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 15.12.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur:

AZƏRBAYCANIN KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARI ÜZRƏ MÜQAYISƏLİ ÜSTÜNLÜKLƏRİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Firdovsi Fikrətzadə

*Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin direktoru, i.ü.f.d.
İqtisadi İslahatlar Elmi Tədqiqat İnstitutunun doktorantı
AZ 1010, Bakı şəhəri, Nizami küçəsi 92
e-poçt: firdovsifikretzade@yahoo.com*

Açar sözlər: kənd təsərrüfatı, müqayisəli üstünlüklər, ticarət ixtisaslaşması, daxili resurs xərcləri, indeks.

Ключевые слова: сельское хозяйство, сравнительные преимущества, торговая специализация, внутренние затраты на ресурсы, индекс.

Keywords: agriculture, comparative advantages, trade specialization, domestic resource cost, index.

Firdovsi Fikrətzadə

Azərbaycanın kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə müqayisəli üstünlüklərinin qiymətləndirilməsi

Xülasə

Məqalədə müqayisəli üstünlük göstəricilərinin hesablanması metodikaları əsasında Azərbaycanın kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə qiymətləndirməsi aparılmış və nəticələri təhlil edilmişdir. Tədqiqat aparılarkən kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə aşkar müqayisəli üstünlüklər, ticarət ixtisaslaşması indeksi, həmçinin daxili resurs xərcləri əmsalı göstəriciləri həm daxili bazar, həm də ixrac bazarları üçün hesablanmışdır. Tədqiqat zamanı ümumiləşdirmə, müqayisə, statistik qruplaşdırma və məntiqi-riyazi təhlil metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqat nəticəsində əldə edilmiş elmi nəticələrdən dövlət dəstəyi siyasətinin təkmilləşdirilməsinə istiqamətlənmiş elmi və praktiki təşəbbüslər zamanı istifadə edilə bilər.

Фирдовси Фикретзаде

Оценка сравнительных преимуществ сельскохозяйственной продукции Азербайджана

Резюме

В статье проведена оценка сельскохозяйственной продукции Азербайджана и проанализированы результаты на основе методов расчета показателей сравнительных преимуществ. При проведении исследования были рассчитаны явные сравнительные преимущества сельскохозяйственной продукции, индекс торговой специализации, а также показатели коэффициента затрат внутренних ресурсов как для внутреннего, так и для экспортного рынков. В ходе исследования использовались методы обобщения, сравнения, статистической группировки и логико-математического анализа.

Научные результаты, полученные по окончании исследования, могут быть использованы при проведении научно-практических мероприятий, направленных на совершенствование политики государственной поддержки.

Firdovsi Fikratzadə
Assessment of comparative advantages for agricultural products of Azerbaijan
Summary

The article studied the methods of calculating comparative advantage indicators and applied this method to assess the scale of state support for agricultural products in Azerbaijan and analyzed the results. Within the research, apparent comparative advantages, trade specialization index, as well as domestic resource cost coefficient were calculated for several agricultural products in domestic and export markets. Generalization, comparison, statistical grouping and logical-mathematical analysis methods were used during the research.

The research findings can be applied to theoretical and practical efforts aimed at enhancing the state support policy.

Ədəbiyyat

1. Aqrar Tədqiqatlar Mərkəzinin Fermer Təsərrüfatları Məlumatlarının Monitorinqi Sistemi (FTMMS) <https://atm.gov.az/az/activity/8/fermer-teserrufati-melumatlarinin-monitorinqi-sist/>
2. Azərbaycanın xarici ticarəti, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. <https://www.stat.gov.az/source/trade/>
3. Gömrük statistikasını bülletenləri, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Gömrük Komitəsi. <https://customs.gov.az/az/faydali/gomruk-statistikasi/en-cox-ixrac-olunan-mallar/>
4. Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. <https://www.stat.gov.az/source/agriculture/>
5. Balassa, B. (1965), "Trade liberalization and Revealed Comparative Advantage", The Manchester School of Economic and Social Studies 33: 92-123.
6. Batra, B. & Khan, Z. (2005), "Revealed Comparative Advantage: An Analysis for India and China"
7. Bruno, M. Domestic Resource Costs and Effective Protection: Clarification and Synthesis, Journal of Political Economy 80, 1963
8. Edward G.B., (1894). "Alexander Hamilton and Adam Smith", The Quarterly Journal of Economics 8: 328-344 8. Mcdermott, J. (1999), "Mercantilism and Modern Growth", Journal of Economic Growth, 4:55-80.
9. Leromain, E. & Orefice, G. (2013), "New Revealed Comparative Advantage Index: dataset and empirical distribution"
10. Michael L.Morris, "Determining comparative advantage through DRC Analysis", CIMMYT organisation, 1990
11. Porter, M. E. (1990). Competitive Advantage of Nations. Competitive Intelligence Review
12. Trade indicators, export statistic data source. Trade statistics for international business development, International Trade Centre UNCTAD/WTO. <https://www.trademap.org/>

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 11.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 12.12.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur:

AZƏRBAYCANIN İSTEHLAK BAZARINDA SOSIAL-İQTİSADI TƏHLÜKƏSİZLİYİN TƏMİN OLUNMASININ REGIONAL PROBLEMLƏRİ

Nizami Qafarov

*Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
“Aqrar sahənin və sənayenin iqtisadiyyatı
kafedrası i.e.d., dosent
AZ1106, Bakı şəhəri, Nərimanov rayonu,
Nəcəf Nərimanov küçəsi 93
e-poçt: qafarovnizami@mail.ru*

Açar sözlər: istehlak bazarı, sosial-iqtisadi təhlükəsizlik, pərakəndə ticarət dövriyyəsi, kənd təsərrüfatı, regional müqayisə, korrelyasiya təhlili.

Ключевые слова: потребительский рынок, социально-экономическая безопасность, розничный товарооборот, сельское хозяйство, региональное сравнение, корреляционный анализ.

Keywords: consumer market, socio-economic security, retail trade turnover, agriculture, regional comparison, correlation analysis.

Nizami Qafarov

Azərbaycanın istehlak bazarında sosial-iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasının regional problemləri

Xülasə

Məqalədə istehlak bazarı konsepsiyasının mahiyyəti və məzmunu araşdırılaraq dəqiqləşdirilmiş, Azərbaycanda istehlak bazarı üzrə əsas göstəricilərin dinamikası nəzərdən keçirilmişdir. Müəllif tərəfindən həmçinin ÜDM və istehlak bazarının həcminin ölkə və onun bölgələri üzrə korrelyasiya təhlili aparılmış, adambaşına pərakəndə ticarət dövriyyəsi, habelə onun fiziki həcm indeksləri üzrə regional müqayisələr həyata keçirilmiş, istehlak bazarının inkişafının kənd təsərrüfatında istehsal həcminə təsir dərəcəsi müəyyən edilmişdir. Sonda ölkə və onun regionları üzrə istehlak bazarının sosial-iqtisadi təhlükəsizliyinin artırılması kontekstində müvafiq təklif və tövsiyələr verilmişdir.

Низами Гафаров

Региональные проблемы обеспечения социально-экономической безопасности на потребительском рынке Азербайджана

Резюме

В статье были исследованы и уточнены сущность и содержание понятия потребительского рынка, а также рассмотрена динамика основных показателей потребительского рынка в Азербайджане. Автор также провел корреляционный анализ ВВП и объема потребительского рынка по стране и ее регионам, провел региональные сопоставления по обороту розничной торговли на душу населения, а также индексам ее физического объема, определил степень влияния развития потребительского рынка на объем производства в сельском хозяйстве. В завершение были даны соответствующие предложения и рекомендации в контексте повышения социально-экономической безопасности потребительского рынка страны и ее регионов.

Nizami Gafarov
**Regional problems of ensuring socio-economic security in the
consumer market of Azerbaijan**

Abstract

In the article, the essence and content of the concept of the consumer market were investigated and specified, and the dynamics of the main indicators of the consumer market in Azerbaijan were reviewed. The author also conducted a correlation analysis of GDP and the volume of the consumer market for the country and its regions, regional comparisons were made for retail trade turnover per capita, as well as its physical volume indices, and the degree of influence of the development of the consumer market on the production volume in agriculture was determined. At the end, relevant proposals and recommendations were given in the context of increasing the socio-economic security of the consumer market in the country and its regions.

Ədəbiyyat

1. Məmmədov E.Y. Müasir şəraitdə istehlak malları bazarının formalaşması və inkişafı problemləri. İqtisad elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı: –2014. – 51s.
2. Sultanova R. Azərbaycan Respublikasında istehlak bazarının formalaşması ərzaq təhlükəsizliyinin təmin olunmasının mühüm şərtidir.// AMEA İqtisadiyyat İnstitutu. Elmi Əsərlər №6, –2019. –s.252-259.
3. Терещенко, Н. Н. Исследование рынка потребительских товаров: Региональный аспект: автореферат дис. канд. экон. наук: 08.00.05 Красноярск, 1998. - 19 с.
4. Черемисина, Т. Н. Регулирование регионального потребительского рынка товаров на основе экономической диагностики: монография. Тамбов: Бизнес-Наука-Общество, 2012. - 141 с.
5. Смирнов, А. В. Модель функционирования регионального потребительского рынка: автореферат дис. канд. экон. наук: 08.00.05. Владимир, 2006. - 23 с.
6. Мясникова, Л. А. От лотка до электронной торговли // Современная торговля. - 2017. - № 3. - С. 26-33.
7. Ataşov B.X. Aqrar sahədə struktur və səmərəlilik problemləri (*nəzəriyyə və praktika*). Bakı, 2017, “Kooperasiya” nəşriyyatı, 536 s.
8. Quliyev E.A. Qlobal ərzaq təhlükəsizliyi: reallıqlar, çağırışlar və perspektivlər. Bakı - 2018. “Kooperasiya” nəşriyyatı, 480 s.
9. www.azstat.gov.az

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 23.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 25.12.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur:

KİÇİK VƏ ORTA BİZNESİN ÖLKƏ İQTİSADİYYATINDA ROLU VƏ ONUN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNDƏ SEÇMƏ MÜAYİNƏLƏRİN TƏTBİQİ

Aida İbrahimova

*Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin
Ticarət statistikasına şöbəsinin müdiri
AZ 1136, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti 81
e-poçt: aida.ibrahimova@stat.gov.az*

Zərifə Nağıyeva

*Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi
Elmi-Tədqiqat və Statistik İnnovasiyalar Mərkəzinin
Elmi araşdırmalar və statistik tədqiqatlar şöbəsinin rəisi
AZ 1136, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti 81
e-poçt: zarifa.naghiyeva@stat.gov.az*

Açar sözlər: sahibkarlıq fəaliyyəti, biznes-statistikası, göstəricilər sistemi, seçmə müşahidələr, seçmə xətası, Horvitz-Tompson qiymətləndirməsi, ümumiləşdirilmiş reqressiya qiymətləndirməsi (GREG), sintetik qiymətləndirmə (SYN).

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, бизнес-статистика, система показателей, выборочные наблюдения, ошибка выборки, оценка Хорвица-Томпсона, обобщенная регрессионная оценка (GREG), синтетическая оценка (SYN).

Keywords: entrepreneurial activity, business statistics, scorecard, sample survey, sampling error, Horwitz-Thompson estimate, generalized regression estimate (GREG), synthetic estimate (SYN).

Aida İbrahimova, Zərifə Nağıyeva

Kiçik və orta biznesin ölkə iqtisadiyyatında rolu və onun qiymətləndirilməsində seçmə müayinələrin tətbiqi

Xülasə

Məqalədə kiçik və orta sahibkarlığın ölkə iqtisadiyyatında rolundan bəhs edilir. Qeyd olunur ki, biznes statistikasından bəhs etmədən bazar vəziyyətinin dəqiq kəmiyyət xarakteristikalarını əldə etmək, onların tədqiqatını və proqnozunu aparmaq mümkün deyil. Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında kiçik və orta biznesin vəziyyətini və rolunu qiymətləndirmək üçün onların fəaliyyətini əks etdirən göstəricilər sisteminin formalaşdırılması məqsədəuyğun hesab edilir. Sahibkarlıq subyektlərinin sayının əhəmiyyətli şəkildə artması isə seçmə statistik müşahidələrin tətbiqini zəruri etmişdir. Seçmə məcmunun formalaşdırılması seçmənin bir neçə üsulunun tətbiqini, nəticələrin müqayisəsini və seçmənin daha optimal növünün (sadə təsadüfi, mütənasib, optimal təbəqələşmə, çoxölçülü seçmə) əsaslandırılmasını nəzərdə tutur. Digər tərəfdən müxtəlif qiymətləndirmələrin tətbiqi sahibkarlıq subyektlərinin iqtisadi fəaliyyətini daha dəqiq və dolğun qiymətləndirməyə imkan verir.

Аида Ибрагимова, Зарифа Нагиева
Роль малого и среднего бизнеса в экономике страны
и применение выборочных обследований при ее оценке

Резюме

В статье рассматривается роль малого и среднего бизнеса в экономике страны. Отмечено, что без бизнес-статистики невозможно получить точные количественные характеристики о рыночной ситуации, проводить исследования рынка и делать прогнозы. Для оценивания положения и роли малого и среднего бизнеса в развитии экономики страны, представляется целесообразным сформировать систему показателей, характеризующих их деятельность. Значительный рост числа малых и средних предприятий обусловил необходимость применения выборочных статистических наблюдений. Формирование выборки предполагает применение нескольких методов выборки, сопоставление результатов и обоснование наиболее оптимального вида выборки (простая случайная, пропорциональная, оптимальная стратификация, многомерная выборка). С другой стороны, применение различных оценок позволяет более точно и полно оценить экономическую деятельность хозяйствующих субъектов.

Aida Ibragimova, Zarifa Nagiyeva
The role of small and medium business in the country's economy
and the use of sample surveys in its estimation

Summary

The article discusses the role of small and medium-sized businesses in the country's economy. It is noted that without business statistics it is impossible to obtain accurate quantitative characteristics of the market situation, to conduct their research and forecast. To assess the position and role of small and medium businesses in the development of the country's economy, it seems appropriate to form a system of indicators reflecting their activities. A significant increase in the number of small and medium enterprises has necessitated the use of selective statistical observations. Sampling involves the use of several sampling methods, comparison of results and justification of the most optimal type of sampling (simple random, proportional, optimal stratification, multivariate sampling). On the other hand, the use of various estimates allows a more accurate and complete assessment of the economic activity of economic entities.

Ədəbiyyat

1. <http://edf.gov.az/az/content/166>
2. Методы анализа развития малого бизнеса. Нефинансовая поддержка малого и среднего бизнеса. USAID MEP. Macroeconomic Project. 2016.
3. Курс социально-экономической статистики; под редакцией доктора экономических наук, профессора М.Г. Назарова «ИЗДАТЕЛЬСТВО ЮНИТИ ДАНА», 2000. Москва .
4. Методологические подходы к проведению выборочных обследований микроорганизаций. Н.Ч. Бокун. Вопросы Статистики, 11/2017.

Мəqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 17.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 19.12.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur:

ƏHALİNİN YAŞLANMASININ SOSIAL-DEMOQRAFİK TƏSİRLƏRİ VƏ ONUN ÖLÇÜLMƏSİ MEYARLARI

Rza Allahverdiyev

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin

Əhali statistikasına şöbəsinin müdiri

AZ 1136, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti 81

e-poçt: rza.allahverdiyev@stat.gov.az

Etibar Xəlilov

Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin

Əhali statistikasına şöbəsinin Gender statistikasına sektorunun baş məsləhətçisi

AZ 1136, Bakı şəhəri, İnşaatçılar prospekti 81

e-poçt: etibar.khalilov@stat.gov.az

Açar sözlər: demoqrafik qocalma, demoqrafik yük, fəal yaşlanma, fəal yaşlanma indeksi, əmək qabiliyyətli yaşdan yuxarı əhali.

Ключевые слова: демографическое старение, демографическое бремя, активное старение, индекс активного старения, население старше трудоспособного возраста.

Keywords: demographic ageing, demographic burden, active ageing, active ageing index, population older than working age.

Rza Allahverdiyev, Etibar Xəlilov

Əhalinin yaşlanmasının sosial-demoqrafik təsirləri və onun ölçülməsi meyarları

Xülasə

Məqalədə yaşlı insanların sayının əhalinin ümumi yaş strukturunda dinamik artımından bəhs olunmuşdur. Eyni zamanda əhalinin yaşlanmasını əks etdirən statistik göstəricilər müxtəlif qrafik və cədvəllərlə diqqətə çatdırılmışdır. Məqalədə əhalinin demoqrafik qocalmasının səbəbləri araşdırılmış və nəticələri barədə məlumatlar əks olunmuş, yaşlı insanlara qayğı göstərilməsilə əlaqədar müxtəlif layihə və proqramların qəbul edilməsinin vacibliyi qeyd olunmuşdur. Məqalənin əsas məzmununu fəal yaşlanmanın sosial-iqtisadi aspektləri və təhlili məsələləri təşkil etmiş, həmçinin fəal yaşlanmanın gender baxımından tədqiq edilməsi xüsusi vurğulanmışdır. Məqalədə əhalinin yaş piramidası, demoqrafik asılılıq əmsalı, median yaş və yaş-cins strukturunu əks etdirən digər əmsallar kimi demoqrafik tədqiqatlarda fəal yaşlanma indeksindən istifadə olunmasının əhəmiyyəti qeyd olunmuş, fəal yaşlanma indeksinin əsas meyarları və göstəriciləri öz əksini tapmışdır.

Рза Аллахвердиев, Этибар Халилов

Социально-демографические последствия старения населения и критерии их измерения

Резюме

В статье отмечается, что численность пожилых людей в общей возрастной структуре населения динамично растет. Статистические показатели, отражающие старение населения, приведены в виде различных графиков и таблиц. В статье были исследованы причины демографического старения населения и представлена информация о результатах. В связи с этим была отмечена важность принятия вопросов, связанных с заботой о пожилых людях. Основным содержанием статьи является анализ вопросов активного старения с точки зрения социально-экономических аспектов и возможностей для активного старения. Также особое внимание было уделено изучению активного старения в гендерном аспекте. В статье отмечается важность использования в демографических исследованиях показателей

активного старения, таких как, возрастная пирамида населения, коэффициент демографической нагрузки, медианный возраст и других отражающих половозрастную структуру показателей. В заключении были отражены основные критерии и показатели индекса активного старения.

Rza Allahverdiyev, Etibar Khalilov
Socio-demographic impacts of population ageing and its measurement criteria
Summary

The article discusses the dynamic growth in the number of older people in the general age structure of the population. At the same time, the growth rates of statistical indicators reflecting the aging of the population were brought to the attention using various graphs and tables. The article investigated the causes of the demographic aging of the population and presented information about the results. In this regard, the importance of adopting various projects and programs related to the care of the older people was noted. The main content of the article is the analysis of active ageing in terms of socio-economic aspects and opportunities for active ageing. Also, the study of active aging in terms of gender was specially emphasized. The article mentions the importance of using the active aging index in demographic research, such as the age pyramid of the population, the demographic dependency ratio, the median age, and other factors reflecting the age-sex structure. In the end, the main criteria and indicators of the active aging index were reflected.

Ədəbiyyat

1. “Sosial xidmət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı 30.12.2011
e-qanun.az/framework/23195
2. “Ahıl vətəndaşların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə Dövlət Proqramı”nın təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı 17.04.2016
e-qanun.az/framework/11600
3. İzahlı statistika terminləri lüğəti, Bakı 2010
4. Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology, Final results. European Centre Vienna. Mart 2013
5. “Active ageing – A policy framework” Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2002, səh.12
6. Global strategy and action plan on ageing and health, WHO, 2017
7. Madrid International Plan of Action on Ageing, UN, 2002
8. Active Ageing Index Questionnaire, UNECE cəp vaxtı ?
<https://statswiki.unece.org/download/attachments/76287837/questionnaire%20AAI.pdf?version=3&modificationDate=1549390532986&api=v2>
9. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin rəsmi internet sahifəsi
www.stat.gov.az
10. www.wikipedia.com
11. www.unece.org
12. <https://statswiki.unece.org/display/AAI/Active+Ageing+Index+Home>
13. “Fəal Yaşlanma İndeksi”nin internet portalı
<https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/active-ageing-index/active-ageing-index>

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 12.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 18.12.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur: __.__.2022

АНАЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕДУРЫ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В АУДИТЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ ОРГАНИЗАЦИЙ

Амрах Гараев

*Магистр Азербайджанского Государственного Экономического
Университета (UNEC),
A31069, г.Баку, ул. И.Дадашова, 57, кв.68
e-почта: mr.amrahqarayev@gmail.com*

Аçar sözlər: audit sübutları, analitik prosedurlar, maliyyə vəziyyəti, auditin rəqəmsallaşdırılması, daxili nəzarət

Ключевые слова: аудиторские доказательства, аналитические процедуры, финансовое положение, цифровизация аудита, внутренний контроль

Keywords: audit evidence, analytical procedures, financial position, audit digitalization, internal kontrol

Əmrah Qarayev

Müəssisənin maliyyə hesabatının auditində istifadə olunan analitik prosedurlar

İqtisadiyyatda baş verən köklü dəyişikliklər auditin gələcək inkişafına böyük təsir göstərir. Bütün bu dəyişikliklər auditin nəzəriyyəsi və təcrübəsinin, xüsusən də sübut kimi istifadə olunan audit prosedurlarının yenidən nəzərdən keçirilməsini tələb edir. Belə prosedurlar sırasında bu məqalənin mövzusunı təşkil edən və xüsusi rol oynayan analitik prosedurlardır. Tədqiqatın məqsədi həm auditin planlaşdırılması, həm mahiyyəti üzrə prosedurlar zamanı, həm də auditin yekun mərhələsində analitik prosedurlardan daha da geniş istifadəsinin zəruriliyinin elmi cəhətdən əsaslandırılmasıdır. Effektiv analitik prosedurlara əsaslanan təhlil idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsində müəssisə rəhbərliyinə lazımı köməklik göstərəcək.

Амрах Гараев

Аналитические процедуры, используемые в аудите финансовой отчетности организаций

Кардинальные изменения в экономике оказывают огромное влияние на дальнейшее развитие аудиторской деятельности. Все эти изменения требуют глубокого переосмысления теории и практики аудита, и, в частности, аудиторских процедур, используемых в качестве доказательств. Среди таких процедур особая роль отводится аналитическим процедурам, чему и посвящена данная статья. Целью исследования является научное обоснование необходимости еще более широкого использования аналитических процедур, как во время планирования аудита, так и во время процедуры проверки по существу, и на завершающей стадии аудиторской проверки. Анализ, основанный на эффективных аналитических процедурах, окажет необходимое содействие менеджменту предприятия в принятии управленческих решений и оперативной реализации текущих задач.

Amrah Qarayev

Analytical procedures used in the audit of financial statements of entities

Cardinal changes in the economy have a huge impact on the further development of auditing. All these changes require a deep rethinking of the theory and practice of auditing, and in particular audit procedures used as evidence. Among such procedures, a special role is assigned to analytical

procedures, which is the subject of this article. The purpose of the study is to scientifically substantiate the need for an even wider use of analytical procedures both during the planning of the audit and substantive procedures, and at the final stage of the audit. Analysis based on effective analytical procedures will provide the necessary assistance to the management of the enterprise in making managerial decisions and prompt implementation of current tasks.

Литература

1. Azərbaycan Respublikasında Auditor xidmətinin İnkişaf Konsepsiyası (2012-2020-ci illər), Bakı-2013.
2. Щербина Т.В., Джаншанло Р.Е. Роль аналитических процедур в аудите финансовых результатов предприятия // Многогранность оценки бизнеса: проблемы и перспективы в условиях формирования наукоемкой экономики. 2016. URL: <https://articlekz.com/article/9438>
3. Монтгомери, Ф. Л. Дефлиз, Г. Р. Дженик, М. О`Рейлли, М.Б. Хирш. Аудит // Пер. с англ. Ред. Я В Соколова. – М.: Аудит, ЮНИТИ, – 542 с. 1997
4. Э. А. Арнс, Дж. К. Лоббек. Аудит. - Финансы и статистика – 2011. 541 с.
5. МСА 500 «Аудиторские доказательства». [https://www.audit-it.ru/terms/audit/msa 500.html](https://www.audit-it.ru/terms/audit/msa%20500.html)
6. МСА № 200 «Основные цели независимого аудитора и проведение аудита в соответствии с международными стандартами аудита» //Сборник международных стандартов аудита. 2015, том 1., 1520 с.
7. Аббасова С.А. Практический аудит, Баку, АЗГЭУ, 2010
8. Казакова Н.А. Аналитические процедуры: опыт использования в аудите и оценке хозяйственной деятельности. (Вестник Финансового Университета, Том 21, № 2/2017, с.113-1120)
9. С.А. Али-Аскери (С.А. Али-Аскери, Методика риск ориентированного аудита, М. Литрес -2021, 210 с.,
10. Федоренко, И.В., Золотарева, Г.И. Аудит. Инфра-М, 2019. 272 с.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 08.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 16.12.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur:

REGULATION OF INTERNATIONAL TRADE IN FOOD AND AGRICULTURAL PRODUCTS: IDENTIFICATION OF THE EXPORT POTENTIAL OF TOMATOES EXPORTED FROM AZERBAIJAN

Parviz Aliyev

*PhD candidate of the Center for Agrarian Research
under the Ministry of Agriculture of the Republic of Azerbaijan
Head of the Research Department of the Agricultural Research Center
e-poçt: parviz.aliyev@atm.gov.az*

Açar sözlər: kənd təsərrüfatının dövlət tənzimləməsi, ixrac potensialının qiymətləndirilməsi, təklifin qiymət elastikliyi, pomidor ixracı, regressiya təhlili.

Ключевые слова: государственное регулирование сельского хозяйства, оценка экспортного потенциала, ценовая эластичность предложения, экспорт томатов, регрессионный анализ.

Keywords: state regulation of agriculture, assessment of export potential, price elasticity of supply, tomato export, regression analysis.

Pərviz Əliyev

Ərzaq və kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə beynəlxalq ticarətin tənzimlənməsi: Azərbaycanın pomidor üzrə ixrac potensialının müəyyən edilməsi

Xülasə

Məqalədə aqrar sahənin dövlət tənzimlənməsinin əsas istiqamətlərindən biri kimi, kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları üzrə ticarət tənzimləməsilə bağlı məlumat verilmiş, Azərbaycanda ərzaq və kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə daxili və beynəlxalq ticarətin dövlət tənzimləməsi fəaliyyəti və bu istiqamətdə dövlət siyasətilə bağlı məlumat təqdim edilmiş, həmçinin ölkədə aqrar sektorun inkişaf etdirilməsinin strateji istiqamətləri göstərilmişdir.

Daha sonra məqalədə ərzaq və kənd təsərrüfatı məhsulları üzrə ixracın genişləndirilməsi baxımından ixrac potensialının qiymətləndirilməsinə mövcud metodoloji yanaşmalarla bağlı məlumat verilmişdir. Məqalədə əsas diqqət müəllifin özü tərəfindən işlənib hazırlanmış “ixrac potensialının təklifin qiymət elastikliyi əsasında qiymətləndirilməsi” adlı ekonometrik model üzərində cəmlənmişdir. Model ixrac potensialının ixrac həcmilə qiymət arasındakı əlaqə əsasında qiymətləndirilməsilə bağlıdır. Modeldən istifadə edilərək məqalədə pomidor ixracı üzrə ölkə potensialı qiymətləndirilmişdir.

Парвиз Алиев

**Регулирование международной торговли продовольственными и сельскохозяйственными продуктами: выявление экспортного потенциала
Азербайджана по томатам**

Резюме

В статье представлена информация о регулировании торговли сельскохозяйственной и продовольственной продукцией, как об одном из основных направлений государственного регулирования аграрной сферы, о государственном регулировании внутренней и международной торговли продовольственными и сельскохозяйственными товарами в Азербайджане и государственной политике в этом направлении, а также о стратегических направлениях развития аграрного сектора в стране.

Далее в статье приводится информация о существующих методологических подходах к оценке экспортного потенциала продовольственной и сельскохозяйственной продукции.

Основное внимание в статье уделяется разработанной самим автором эконометрической модели под названием «Оценка экспортного потенциала на основе ценовой эластичности предложения». Модель предназначена для оценки экспортного потенциала на основе соотношения между объемом экспорта и ценой. С помощью модели в статье эконометрически оценен экспортный потенциал страны по поматам.

Parviz Aliyev

Regulation of international trade in food and agricultural products: identification of the export potential of tomatoes exported from Azerbaijan

Abstract

The article, above all, provides information on the regulation of trade in agricultural and food products as one of the main directions of state regulation of the agrarian sector. Further, practical information is presented about the state regulation of domestic and international trade in food and agricultural products in Azerbaijan and the state policy in this direction, as well as the strategic directions of the development of the agricultural sector in the country.

Then, the article provides information on the existing methodological approaches to the evaluation of the export potential of food and agricultural products. The article focuses on the econometric model developed by the author titled "Estimation of export potential based on price elasticity of supply". The model is about the assessment of export potential based on the relationship between export volume and price. Using the model, the country's tomato export potential was econometrically evaluated in the article.

Literature

1. Food and Agriculture Policy Classification, FAPDA, <https://www.fao.org/3/bc358e/bc358e.pdf>
2. <https://smb.gov.az/storage/documents/%C4%B0xrac%20BUKLET.pdf>
3. https://static.president.az/upload/Files/2022/07/22/5478ed13955fb35f0715325d7f76a8ea_3699216.pdf
4. <https://exportpotential.intracen.org/en/>
5. Jeffrey J. Reimer, Xiaojuan Zheng, and Mark J. Gehlhar, Export demand elasticity estimation for major US crops, 2012
6. Miller, Douglas & Paarlberg, Philip. (2001). An Alternative Approach to Determining the Elasticity of Excess Demand Facing the United States.
7. Luther Tweeten, 1977. "The Elasticity of Foreign Demand for U.S. Agricultural Products: Comment," American Journal of Agricultural Economics, Agricultural and Applied Economics Association, vol. 59(4), pages 737-738.
8. Walter H. Gardiner, Praveen M. Dixit, "Price Elasticity of Export Demand Concepts and Estimates", Washington, DC, 1987
9. <https://www.trademap.org/>
10. <https://www.in2013dollars.com/us/inflation/2000?amount=1>

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 08.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 16.12.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur:

UOT: 339.1

DOI: 10.338.70/2413-6557-2023-9-1-61-69

AZƏRBAYCANIN XARİCİ TİCARƏT ƏLAQƏLƏRİ VƏ ONLARIN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ

Şamxal Məmmədov

Odlar Yurdu Universiteti

“İqtisadiyyat və iqtisadi münasibətlər” kafedrasının doktorantı

AZ 1072, Bakı şəhəri, Koroğlu Rəhimov küçəsi 13

e-poçt: samxal-memmedov-92@mail.ru

Açar sözlər: xarici ticarət, ticarət dövriyyəsi, iqtisadi əlaqələr, idxal, ixrac.

Ключевые слова: внешняя торговля, коммерческий оборот, экономические отношения, импорт, экспорт.

Keywords: foreign trade, commercial turnover, economic relations, import, export.

Şamxal Məmmədov

Azərbaycanın xarici ticarət əlaqələri və onların inkişaf perspektivləri

Xülasə

Məqalədə 2018-2020-ci illərdə əsas tərəfdaş ölkələr üzrə ixrac və idxal məlumatları təhlil edilmiş, 2017-2021-ci illərdə Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsi, ixrac və idxalın dinamikası, ixrac və idxalın coğrafi quruluşu haqqında məlumat verilmişdir.

Məqalədə həmçinin, Azərbaycandan 2022-ci ilin yanvar-sentyabr aylarında ixrac olunan əsas qeyri-neft məhsullarının siyahısı və qeyri-neft sektoru üzrə əsas ixrac ölkələri, Azərbaycana idxal olunan əsas mallar haqqında məlumat verilmişdir.

Шамхал Мамедов

Внешнеторговые связи Азербайджана и перспективы их развития

Резюме

В статье анализируются данные об экспорте и импорте по основным странам-партнерам в 2018-2020 годах, а также приводится информация о внешнеторговом обороте Азербайджана в 2017-2021 годах, динамике и географической структуре экспорта и импорта.

В статье также приводится перечень основных ненефтяных товаров, экспортированных из Азербайджана в январе-сентябре 2022 года, основных стран экспорта в ненефтяном секторе и основных товаров, импортируемых в Азербайджан.

Shamkhal Mammadov

Azerbaijans foreign trade relations and their development prospects

Summary

The article mentions the export and import of the countries in 2018-2020, and provides information on the foreign trade turnover of Azerbaijan in 2017-2021, the dynamics of export and import, and the geographical structure of export and import.

The article also mentions the list of the main non-oil products exported from Azerbaijan in January-September 2022, the main export countries in the non-oil sector and the main goods imported to Azerbaijan.

Ədəbiyyat

1. <https://stat.gov.az/source/trade/>
2. Azərbaycan Respublikası Xarici Ticarətinin Gömrük Statistikası, hesabat dövrü: 01.01.2022-30.09.2022
3. Azərbaycan Respublikası İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi, İxrac İcmalı, oktyabr 2022

4. Ələsgərov A.K., Kərimov X.Ş., Güləliyev M.G., Qənbərov F.Ə., Səriyev Ə.B., Mənəfova Ə.Q., Eyvazov A.A., Abasova S.H., Məhərrəmov A.M., Səmədova G.X. AZƏRBAYCANIN XARİCİ TİCARƏT ƏLAQƏLƏRİ: PROBLEMLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR. Bakı, “Avropa” nəşriyyatı, 2015, 332 səh.
5. Əliyev A. “Azərbaycanın iqtisadi siyasəti” (Azərbaycanın xarici ticarət-iqtisadi əlaqələri), Bakı, Qanun 2003, 324 səh.
6. Şəkərəliyev A.Ş., Nuriyev C.Q., Əliyev A.Ə., Şəkərəliyeva Z.A. Gömrük işinin təşkili və idarə edilməsi. Bakı, “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2018, 292 səh.
7. <https://www.e-qanun.az/framework/46957>
8. https://customs.gov.az/uploads/imported/2022/2022_9.pdf?v=1668600177
9. https://customs.gov.az/uploads/exported/2022/2022_9.pdf?v=1668600177
10. Əliyev A., Şəkərəliyev A., Dadaşov İ. Dünya iqtisadiyyatı: Müasir dövrün problemləri. Bakı, “Bakı Universiteti” nəşriyyatı, 2003, 455 səh.
11. Ağamalıyev M.Q., Şükürov T.Ş. Ticarət müəssisələrinin iqtisadiyyatı. Bakı, “İqtisad Universiteti” Nəşriyyatı, 2010, 424 səh.

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 11.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 15.12.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur:

AZƏRBAYCANDA NEFT EMALI VƏ BENZİN İSTEHSALININ İNKİŞAFINA DAİR

Mənsurə Cavadova

Y.Məmmədəliyev adına Neft-Kimya Prosesləri

İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, t.ü.f.d.

AZ 1025, Bakı şəhəri, Xocalı prospekti, 30.

e-poçt: mjavadova@gmail.com

Açar sözlər: neft hasilatı, neft quyusu, neftayırma, neft emalı, emal həcmi, benzin istehsalı, krekinq-zavod

Ключевые слова: нефтєдобыча, нефтяная скважина, нефтєперегонка, нефтєпереработка, объем переработки, производство бензина, крекинг-завод

Keywords: oil production, oil well, oil refining, refining volume, gasoline production, cracking plant

Mənsurə Cavadova

Azərbaycanda neft emalı və benzin istehsalının inkişafına dair

Xülasə

Məqalə Azərbaycanda neft hasilatı, çıxarılan neftin emalı, benzin istehsalı və ümumiyyətlə, neft emalı sahəsinin texnoloji inkişafının təhlilinə həsr olunub. Statistik və elmi-praktik göstəricilərə əsaslanaraq, ölkəmizdə benzin istehsalı dinamikası, texnoloji tədbirlər təhlil edilib. Məqalədə neftdən benzin çıxımının artırılması, neft emalı sahəsinin modernləşdirilməsi, yanacaqların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində Azərbaycan alimləri tərəfindən görülən elmi işlər sadalanır, krekinq prosesinin tətbiqinin əhəmiyyəti qeyd olunur, ölkədə benzin istehsalının müasir vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üzrə qısa təkliflər verilir.

Мансура Джавадова

О развитии нефтепереработки и производства бензина в Азербайджане

Резюме

Статья посвящена анализу развития нефтедобычи, нефтепереработки, производства бензина и, в целом, технологического развития нефтяной промышленности в Азербайджане. На основе статистических и научно-практических показателей проведен анализ влияния технологических мероприятий на динамику производства бензина. В статье перечислены научные работы азербайджанских ученых в области увеличения выхода бензина из нефти, модернизации нефтеперерабатывающих предприятий и улучшения качества вырабатываемого топлива, особое внимание уделяется значению внедрения процесса каталитического крекинга. Даны предложения по улучшению текущего положения в производстве бензинов.

Mansura Javadova

Development of oil refining and gasoline production in Azerbaijan

Summary

This article is devoted to the analysis of the development of oil production, oil refining, gasoline production and, in general, the technological development of the oil industry in Azerbaijan. On the basis of statistical and scientific-practical indicators, an analysis was made of the impact of technological measures on the dynamics of gasoline production. The article lists the scientific work carried out by Azerbaijani scientists in the field of increasing the yield of gasoline from oil, modernizing the refinery and improving the quality of produced fuels, special attention is paid to the

importance of introducing the catalytic cracking process. Recommendations are briefly given to improve the current situation in the production of gasoline.

Ədəbiyyat

1. Vəhramov C. Azərbaycan nefti, Bakı: Turxan NRB, 2010, 352 s.
2. Кардаш И.М. История развития переработки нефти в Азербайджане: Дис... канд.тех.наук, Баку, 1970, 168 с.
3. <http://kayzen.az/> Azərbaycanca neft sənayesinin tarixi
4. Кадымов А.Г. Экологические проблемы старых нефтяных месторождений Азербайджана // АНХ, 2005, №11, С.60 – 65
5. https://stat.gov.az/source/balance_fuel/
6. Abdullayev R.İ., Xıdırov B.S. Azərbaycan neftayırma sənayesində “Azərneftyanacaq” neft emalı zavodunun rolu, Bakı: “Elm”, 2003, 192 s.
7. Мир-бабаев М.Ю. Вклад братьев Нобель в азербайджанское нефтяное дело // АНХ, 2008, №6, С.71 – 77
8. Мир-бабаев М.Ю. Владимир Шухов – «Бакинский Альфред Нобель» // Вышка, 2008, октябрь, № 39 (19735). <http://vyshka.com>
9. Мартынов В.Г., Голунов Н.Н. Нефтегазовые вехи Великой Победы: малоизвестные истории Великой Отечественной войны // “Neftegaz.RU” №3,5, , Апрель 2020. С. 2
10. Vəhramov C. Dünya xalqlarının faşizm əsarətindən xilasında Bakı neftinin rolu // İki sahil, №60.—2019, 5 aprel.- S.13.
11. Исмаилов Р.Г. Очерки развития нефтеперерабатывающей, нефтехимической и химической промышленности Азербайджана, М.: «Наука», 1968, 168 с.
12. НКРİ-nin 90 illik inkişafı: keçmişin təcrübəsindən – gələcəyin layihələrinə. Bakı: «Elm», 2019, –764 s.
13. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının təsisçiləri. Akademik Yusuf Məmmədəliyev. Bakı-2015, 190 s.
14. Алиев В.С., Мамедов М.А. Основные этапы развития нефтеперерабатывающей промышленности Азербайджана и ее дальнейшая перспектива // АНХ, 1964, №9, с.26-28
15. Azərbaycanın energetikası: Ststistik məcmuə, Bakı: 9 №-li kiçik müəssisə, 2021, 160 s.
16. Javadova M., Gasimzade L. Air pollution and it's solutions in today's world // International Conference on Sustainable Cities and Urban Landscapes (ICSULA 2022, Konya, Türkiye), October 26-27, 2022 Pp. 673-686
17. Javadova M., Khudieva I., Urban O. Production of environmentally safety gasoline with oxygenates on the existing base // Baku State University International Conference “Modern problems of theoretical and experimental chemistry”, Baku, 2022, Pp.112-113

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 20.10.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 26.10.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur:

İNSAN KAPİTALI: PROBLEMLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR

Famil Niftiyev

Tərəvəzçilik Elmi Tədqiqat İnstitutu Publik hüquqi şəxs,

Aqrotexnologiya şöbəsinin aparıcı elmi işçisi

İqtisad Elmi Tədqiqat İnstitutu Publik hüquqi şəxs

elmlər doktoru üzrə dissertant

AZ 1011, Bakı şəhəri, Həsən bəy Zərdabi prospekti, 88a

e-poçt: f.niftiyev@mail.ru

Açar sözlər: insan, kapital, təhsil, səhiyyə, istehlak.

Ключевые слова: человек, капитал, образование, здравоохранение, потребление.

Keywords: human, capital, education, healthcare, consumption.

Famil Niftiyev

İnsan kapitalı: problemlər və perspektivlər

Xülasə

Məqalədə insan kapitalının mövcud problemlərindən və perspektivləri araşdırılır. İnsan kapitalı anlayışının yaranması və nəzəriyyənin inkişafında xarici alimlərin fikirlərindən danışılır. Təhsil və səhiyyə ilə bağlı vəziyyətlər statistik təhlil edilir. Eyni zamanda təhsil sahəsində uzun və qısayarım ömrü olan biliklərdən danışılır. İstehlak xərcləri arasında alkoqolizimin cəmiyyətə, o cümlədən insan kapitalına vurduğu zərərdən danışılır. Ölkədə bu sahədə rəqabətliyin artırılmasında dövlət proqramı ilə bağlı Prezidentin Sərəncamı və həmin proqramda prioritetlər qeyd edilir. Nəticə hissəsində tövsiyə və təkliflər verilmişdir.

Фамиль Нифтиев

Человеческий капитал: проблемы и перспективы

Резюме

В статье рассматриваются современные проблемы и перспективы развития человеческого капитала. Обсуждаются идеи зарубежных ученых в создании концепции человеческого капитала и развитии теории. Статистически анализируются ситуации, связанные с образованием и здравоохранением. При этом, в сфере образования обсуждаются знания с длинным и коротким периодом полураспада. Среди издержек потребления упоминается ущерб, наносимый алкоголизмом обществу, в том числе человеческому капиталу. Упоминаются Указ Президента о Государственной Программе повышения конкурентоспособности в этой сфере в стране и приоритеты в этой программе. Рекомендации и предложения даны в заключительной части.

Famil Niftiyev

Human capital: problems and prospects

Summary

The article discusses the current problems and prospects of human capital. The ideas of foreign scientists are discussed in the creation of the concept of human capital and the development of the theory. The current state of human capital and its development prospects have been examined. Situations related to education and health are statistically analyzed. At the same time, knowledge with a long and short half-life is discussed in the field of education. Among the consumption costs, the damage caused by alcoholism to society, including human capital, is mentioned. The decree of the president regarding the state program for increasing competitiveness in this field in the country

and the priorities in that program are mentioned. Recommendations and suggestions are given in the conclusion part.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycanca ev təsərrüfatlarında tədqiqatların yekunları, Bakı: 2022, 201 s
2. Беккер Г. С. Человеческое поведение. Экономический подход. Избранные труды по экономической теории / Пер. с англ. , сост., науч. ред-р послес-я Р.И. Капелюшников; предис-я – М.И. Левин. – 2003. – 672 с.
3. Mincer J. Investment in Human capital and Personal Income Distribution// The Journal of Political Economy, 1958.
4. Сулейманова В.Ш. Человеческий капитал как фактор европейской экономической интеграции // Вестник ТИСБИ.- 2005.- №1.- С.193-197.
5. Зуев А., Мясникова Л. Интеллектуальный капитал. // Риск - Ресурсы. Информация. Снабжение. Конкуренция (Москва).- 30.12.2002.- С.4-13.
6. Schultz T. Human capital: Policy Issues and Research Opportunities. – In Human Resources. Fiftieth Anniversary Colloquium VI, 1975.
7. Tnurow L. Inwestment in Human Capital. - Belmont, 1970. - p. 86.
8. William S. Smart Money: Education and Economic Development, 2004. p.74
9. İsmayilova A., Mikayılov F. İnsan kapitalının inkişafı: nəzəri aspektləri və qiymətləndirmə metodologiyası. Bakı: “Çar ART” Nəşriyyatı, 2017, 28 s.
10. Долгов Д. И. Экономика и управление: мир необъятного/ Саранск, 2014-494 с.
11. <https://president.az/az/articles/view/50474>

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 26.12.2022

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 27.12.2022

Çap üçün qəbul olunmuşdur:

Korrektor: Fatimə Qibləliyeva
Çapa imzalanmışdır: